

RAZVIDNI IN PRIKRITI VPLIVI NAČELA SKLADNOSTI IZVIRNIKA IN PREVODA V PREVODNIH BESEDILIH PRI EVROPSKI KOMISIJI**

Povzetek. Prevajanje dokumentov, ki nastajajo v različnih institucijah Evropske unije, je pomemben način izpolnjevanja pravnih obveznosti Unije glede sporazumevanja z njenimi državljani. Vsi prevodi v uradne jezike Unije imajo status izvirnika, kar med drugim pomeni, da je treba med njimi zagotoviti čim večjo vsebinsko, terminološko, formalno in jezikovno-stilno skladnost. Upoštevanje tega načela ima na slovenska prevodna besedila pomembne povratne učinke, ki se kažejo na ravni sistemskega sprejemanja nekaterih z vidika slovenske knjižnojezikovne norme nestandardnih rešitev, pa tudi na ravni posameznih drugih elementov prevodnih besedil. V prispevku so razčlenjene nekatere tovrstne problematike, ki so bile ugotovljene ob analizi primarnih in sekundarnih virov.

Ključni pojmi: *Evropska unija, prevajanje pravnih aktov, načelo skladnosti izvirnika in prevoda, jezikovne interference, slovenska knjižnojezikovna norma*

Uvod

V procesu pridruževanja Evropski uniji (EU) je morala Republika Slovenija poskrbeti za prevod evropskega pravnega reda, natančneje za prevod okoli 85.000 strani (Krstič Sedej, 2003: 340). Takratna Služba Vlade Republike Slovenije za evropske zadeve (kasneje preoblikovana v Službo Vlade RS za razvoj in evropske zadeve; ob ukinitvi leta 2014 so si njene pristojnosti razdelila zunanje, gospodarsko in finančno ministrstvo) je za ta namen ustanovila posebno prevajalsko službo. Delo pri doslej največjem slovenskem prevajalskem projektu je bilo zastavljeno premišljeno in zelo kompleksno. Vanj so bili poleg prevajalcev vključeni tudi lektorji in strokovni (pravni) redaktorji, veliko pozornosti pa se je posvečalo zlasti terminologiji – njeni ustreznosti in enotni rabi. Kot »stranski proizvod« prevajanja in redakcij (prav tam) je nastala terminološka zbirka vseh področij, zajetih v prevajanih pravnih aktih, ki je

* Dr. Tina Lengar Verovnik, docentka na Fakulteti za družbene vede, Univerza v Ljubljani.

** Izvirni znanstveni članek.

bila kasneje vključena v večjezično javno dostopno elektronsko terminološko zbirko Evroterm. Terminologija je tudi največkrat obravnavano področje v prispevkih avtorjev jezikoslovcev, ki so spremljali nastajanje z EU povezanega slovenskega izrazja (npr. Kalin Golob, 2003; Jemec, 2005; Krstič Sedej, 2003). Vendar pa strokovno izrazje ni edina nevralgična točka slovenskih prevodov pretežno angleških tujejezičnih besedil; že Mateja Jemec (2005: 198) opozarja, da so se poleg terminologije uveljavile tudi nekatere skladenjske posebnosti oziroma odmiki (npr. *dati privolitev* namesto ustrežnejšega *privoliti*). Avtorica tega prispevka sem ob pripravah na jezikovno delavnico *Jezikovni pregled lastnega besedila* (izvedena 30. marca 2012 za prevajalce pri Evropski komisiji v Luksemburgu) primerjalno pregledala 19 prevodnih in izvirnih (angleških) besedil, nastalih pri Evropski komisiji. Analiza gradiva je pokazala, da prihaja zlasti na skladenjski in leksikalni ravni do pogostih neustreznih transferjev¹ iz izvirnega besedila. Vprašljivo je sicer, koliko na te »prenose« neposredno vpliva načelo skladnosti izvirnika in prevoda, ki na splošno velja za prevajanje besedil EU (Prunč, 2009a). Eksplicitno pa je neposredni vpliv viden v nekaterih določilih slovenske različice *Medinstitucionalnega slogovnega priročnika*, ki je bil v tukaj predstavljeni analizi uporabljen kot sekundarni vir. Kot sekundarni vir so bila uporabljena tudi vprašanja, ki so jih udeleženci delavnice vnaprej zastavljali prek elektronske pošte.

Slovenščina kot osrednja točka identitete

Stabej (2010: 117) med najobčutljivejše teme, ki so spremljale pridruženje Slovenije EU, uvršča vprašanje ohranjanja in razvijanja lastne nacionalne identitete, za katero hkrati pravi, da je večinoma »neposredno in deklarativno povezana z jezikom«. Vprašanja statusa slovenščine v EU (*de iure* jezikovne enakopravnosti ter njene dejanske rabe v političnem in vsakdanjem življenju) so se v svojih prispevkih lotevali tudi drugi avtorji (npr. Kalin Golob, 2001; Stritar in Stabej, 2009; Prunč, 2009a, 2000b). Prunč (2009b: 10) piše, da sta v nadnacionalno skupnost EU slovenski jezik in slovenska kultura stopila »z negativnimi in pozitivnimi izkušnjami v dveh multinacionalnih državah«. Zlasti negativne izkušnje so pomembno oblikovale še danes – kljub korenito drugačnim zgodovinsko-kulturnim in političnim okoliščinam – pogosto prepričanje o ogroženosti slovenščine. Metaforika sovražnega in osvajalskega razmerja, ki izzove le čustveno pogojeno obrambo, je, kot ugotavlja Meta Grosman (2003), vezana predvsem na angleščino, ki da »vdira« v slovenski jezik. Vendar pa »tako pojmovanje ne

¹ Izraz *transfer* povzeman po Pisanski Peterlin (2009), kjer je opredeljen kot vpliv izvirnega jezika oziroma besedila na prevod. Poleg tega izraza avtorica navaja tudi (sopomensko) *interferenco*, vendar se zdi prvi izraz pomensko ustrežnejši.

premore potrebne razlagalne moči, ki bi omogočila uporabno izhodišče za preprečevanje hibridizacije. Z drugimi besedami: ne omogoča niti razumevanja pojava niti učinkovitega delovanja proti njemu» (ibid.: 327). Avtorica kot edini ustrezen predlaga medkulturni način usvajanja tujih jezikov, ki lahko prepreči pretirano medsebojno jezikovno vplivanje (ob hkratnem zavedanju tvornosti medjezikovnih stikov, ki so lahko tudi spodbuda za razvoj in bogatenje posameznih jezikov).

Sorodno stališče izraža Monika Kalin Golob (1994), ki v preglednem prispevku o domnevni ogroženosti slovenščine v zaključku ugotavlja, da ni ogrožena slovenščina, temveč naša jezikovna kultura, ki bi jo moral na ustrežnejši način kot dotlej gojiti predvsem izobraževalni sistem na vseh stopnjah šolanja. Načelo jezikovne kulture, ki je na drugem mestu (v Kalin Golob, 2008: 72) opredeljena kot »/t/eoretično podprta nega knjižnega jezika (njegova kultura), katere cilj je vsestransko razvit, ustaljen in enoten knjižni jezik ter jezikovna kultura tistih, ki ga uporabljajo«, je namreč vgrajeno tudi v delovanje t. i. zmernega oziroma pozitivnega purizma. Tovrstna naravnost do tujejezičnih prvin, ki se najbolj eksplicitno kaže na leksikalni ravni, je definirana kot »prizadevanje za samobitnost slovenskega knjižnega jezika /.../, obravnavati ga moramo kot zdravo skrb za prihodnost jezika in njegovo vitalnost« (n. d.: 16). Povedano drugače: raba slovenskega izraza ali tvorjenje novega iz slovenskih osnov ima pred prevzemanjem prednost; vendar pa slovenitve ne smejo biti jeziku v škodo (npr. s pretiranim širjenjem pomenov besed, s pomensko ali besedotvorno neustreznimi neologizmi – v takem primeru ali ko se prevzeti izraz že uveljavi, ga razen izjemoma ne poskušamo več nadomestiti). Glede terminologije, ki se ji je pri prevajanju pravnega reda EU s tega vidika posvečalo največ pozornosti, je avtorica v obdobju njenega nastajanja opozarjala, da postaja slovenščina zaradi nekritičnega prevzemanja tujejezičnega izrazja funkcijsko okrnjena, hkrati pa je zaradi kompleksnosti tvorjenja ustreznih izrazov v slovenščini svarila pred prehitrimi rešitvami, ki so pogosto nedomišljene ali vodijo v soobstoj več poimenovanj (Kalin Golob, 2003). Na dolgotrajnost postopkov tvorjenja ustrezne terminologije avtorica na drugem mestu opozarja tudi z opisom terminološkega dogovarjanja o komunikološkem strokovnem izrazju pri prevajanju temeljnih del s tega področja (Kalin Golob, 2008: 81–88). O možnih postopkih tvorjenja novih izrazov v okviru lastnega jezika in različnih stopnjah prevzetosti tujejezičnih izrazov pa izčrpno piše npr. Nataša Logar (2005).

Načelo skladnosti izvornika in prevoda

Terminologija ostaja pomembno vprašanje tudi v sodobnosti, ko so prevajalski postopki v okviru EU tudi za slovenščino že utečeni. *Priročnik za sodelovanje slovenskih vladnih predstavnikov v postopkih odločanja v EU*

(2005: 59) v poglavju o prevajanju največ pozornosti namenja strokovno-terminološki ustreznosti prevodov; omenja tudi pomembno vlogo pravnikov jezikoslovcev pri doseganju tega. Spletni priročnik *Slovenščina v institucijah EU* (2013) terminologiji namenja posebno poglavje, vendar opozarja, da terminologija ni edina jezikovna posebnost dokumentov EU: »Tudi njihova stavčna zgradba se včasih zdi nenavadna, saj je pravni jezik Evropske unije unikum, ki nastaja iz zlivanja 24 uradnih jezikov in 28 pravnih redov. Poleg tega morajo biti besedila, ki se objavijo v 24 različicah Uradnega lista EU, čim bolj primerljiva tudi po obliki« (ibid.: 10). To dejstvo priročnik utemeljuje s potrebo po preglednosti sklicevanja na dokumente, ki jo je mogoče doseči le, če se razporeditve stavkov, odstavkov in strani med jeziki ujemajo. Vendar pa se oblikovno ujemanje ne ustavlja pri razporeditvi, dolžini in številu stavkov, odstavkov in strani. *Medinstitucionalni slogovni priročnik*, ki v posebnem delu navaja tudi posebnosti in značilnosti posameznega jezika, v splošnem delu navaja enotne dogovore, ki »imajo načeloma prednost pred vsemi rešitvami, ki so bile predlagane drugje ali predhodno uporabljene. Upoštevati jih je treba na vseh stopnjah priprave besedil« (ibid.: Uvod). Načela, ki jih morajo upoštevati tudi prevajalci v slovenščino in ki ponekod pomenijo odmik od ustaljene knjižnojezikovne norme, so posledica racionalizacije zaradi čedalje večjega obsega in večjezičnosti dokumentov, ki jih je treba razširjati (ibid.: Uvodna beseda).

Načelo skladnosti med izhodišnim in ciljnim besedilom, ki se je uveljavilo pri prevajanju besedil EU, Prunč (2009a: 326) označuje kot konservativno, saj da siceršnje sodobno prevodoslovje tega normativnega načela ne upošteva več. Ob dejstvu, da imajo vsi prevodi v uradne jezike EU status izvirnika, pa se zdi pravzaprav edino mogoče. Newmark (v Prunč, 2009a: 327) za besedila z visokim statusom v okviru tega pristopa predvideva t. i. semantični prevod, ki kolikor je mogoče natančno posnema tudi površinske strukture besedila. Pri t. i. komunikativnem prevodu lahko prevajalec prilagodi tudi površinske strukture in skuša doseči isti učinek kot izvornik – te vrste prevajanje je v okviru EU mogoče npr. pri informacijskih in operativnih besedilih na spletu (besedila z nižjim statusom), ne pa tudi pri pravnih aktih (tj. besedilih z visokim statusom). Kljub tej navidezni rigidnosti in omejevalnosti načela zvestobe izvorniku pa Prunč (ibid.: 328) piše, da lahko prevajalec izvornik približa svoji ciljni kulturi, če oziroma ko izgubi iluzijo o stabilnosti izvornika. Opozarja namreč, da v procesu usklajevanja izhodiščno besedilo postaja hibrid, ki za usklajeno površinsko realizacijo skriva tudi pomembne kulturne razlike. To velja zlasti za besedila, ki jih sprejmeta Evropska komisija ali Evropski parlament: »Taka besedila so običajno rezultat predhodnega usklajevanja v vsaj treh delovnih jezikih (angleščina, francoščina, nemščina) ali pa – ob razpravah v Parlamentu – celo v vseh uradnih jezikih. Vsaka stopnja medsebojnega usklajevanja je lahko v dokončno usklajenem besedilu

zapustila sledi jezika in kulture pogajalcev, usklajevalcev ter prevajalcev in tolmačev« (prav tam). Hibridizacija izvirnika pa s tem ni končana – v procesu prevajanja nastaja toliko vzporednih enakopravnih besedil, kolikor je uradnih jezikov EU. Prevajalci v slovenščino se tako pri delu lahko opirajo na vse predhodno nastale prevode, kar so pri zastavljanju vprašanj za jezikovno delavnico pri konkretnih problemih tudi večkrat storili (ob angleški so navedli denimo še nemško prevodno rešitev²).

Nestandardne rešitve v *Medinstitucionalnem slogovnem priročniku*

Medinstitucionalni slogovni priročnik je bil prvič objavljen leta 1997 v enajstih jezikih; najnovejša različica obstaja v vseh štiriindvajsetih uradnih jezikih EU. Priročnik »je edinstven dosežek postopka jezikovnega usklajevanja. Namenjen je vsem institucijam, organom, uradom in agencijam Evropske unije kot referenčno orodje pri pisanju besedil« (Uvod). Njegovi avtorji navajajo, da so upoštevali tako zahtevo primerljivosti besedil v vseh uradnih jezikih kot ohranjanje posebnosti posameznih jezikov. Prvi del vključuje pravila, ki jih je obvezno treba upoštevati pri pripravi aktov in dokumentov za objavo v Uradnem listu EU, v drugem delu so zbrana glavna tehnična in uredniška pravila za splošne publikacije, v tretjem delu skupna pravila za vse jezike, v četrtem delu pa dogovori za posamezne jezike (v slovenski različici torej za slovenščino). V nadaljevanju predstavljam načela iz posameznih delov priročnika, ki glede na slovenske knjižnojezikovne in stilne norme predstavljajo odklon od obstoječega jezikovnega standarda. V primerjavi z uveljavljenimi rešitvami oziroma načeli (zajetimi zlasti v četrtem delu priročnika) jih je zelo malo, zato jih navajam v celoti.

Objave v Uradnem listu EU

Priročnik pri napotilu na akt v obliki opombe predpisuje zapis datuma »brez presledkov, vodilnih ničel ne vpisujemo: 10. 03. 2005 > 10.3.2005«. Drugi del napotka je sicer skladen z veljavnimi pravopisnimi pravili, prvi pa odstopa od načela, da za piko, kadar zaznamuje vrstilne števnike, pišemo presledek (gl. zgled v čl. 252 aktualnega slovenskega pravopisa).³

² Da nemščina zaradi kulturne bližine prevajalcem pogosto pomaga do prevodnih rešitev, ugotavljajo tudi Udovič, Žigon in Zlatnar Moe (2011), ki so pri analizi neuradnih slovenskih prevodov Dunajske konvencije o diplomatskih odnosih poleg izvirnih različic v uradnih jezikih OZN (angleškem, francoskem in ruskem) v primerjavo zajeli tudi nemški in srbohrvaški prevod.

³ Erbič in Jakša v tej številki revije za stično pisanje datumov navajata »tehnične razloge«, sicer pa odstopanja od slovenskih nomotehničnih smernic pojasnjujeta tudi s prevzemanjem že obstoječih praks iz predpristopnega obdobja prevajanja, s strukturo aktov in nadnacionalnimi zahtevami.

V besedilu mora biti napotilo na opombo pod črto v vseh jezikovnih različicah enako, in sicer »nadpisana številka v oklepaju, ki je v velikosti besedila«: *Sklicevanja na Uredbo Komisije* ⁽¹⁾ *se pojavijo tudi v Sporočilu Komisije* ⁽²⁾, *ne pa v besedilu Sodišča Evropske unije* ⁽³⁾. Slovenska stilna norma predvideva zapis levostične nadpisane številke brez oklepaja (prim. čl. 18 aktualnega slovenskega pravopisa).

Za izpuščanje iz besedila se po priročniku uporabljajo oglati oklepaji: *je poudarjeno [...]*. Aktualni slovenski pravopis za to vlogo sicer predvideva poševni ali oglati oklepaj, vendar v zgledih navaja le poševnice (gl. čl. 403). Tudi v slovenskem strokovnem pisanju so poševnice bolj uveljavljene. *Medinstitucionalni slogovni priročnik* poševnice dopušča le izjemoma: »/V/ besedilih, kjer se „[...]“ uporablja za izpust zaupnih podatkov, je treba izpust drugega besedila zaznamovati drugače, npr. z „/.../“.«

Od pravopisnih in stilnih norm priročnik odstopa tudi pri določanju rabe ločil pri alinejnem zapisu (za uveljavljene rabe gl. Lengar Verovnik, 2012: 55). Pri izbiri ločila na koncu alineje upošteva zgolj formalne kriterije, ne pa tudi skladenjskih: »Kadar so pred elementi naštevanja številke ali črke, so ločeni s podpičjem. /.../ Kadar so pred elementi naštevanja pomišljaji, so ločeni z vejico.«

Pri členitvi aktov je treba po priročniku sklicevanje na posamezno točko zapisati v obliki »v točki« in ne »pod točko« (a), (b); 1, 2; (i), (ii).⁴ Gradivo v korpusu Gigafida kaže rabo obeh sintagem, pri čemer je druga pogostejša. Priročnik se za to obliko odloča najbrž zaradi poenotenja s sklicevanjem na druge sestavne dele: »v prvem, drugem (pod)odstavku; v uvodni izjavi«.

Ime skupne evropske valute se po načelih priročnika v pravnih besedilih zapisuje nepodomačeno, tj. *euro*. »Ta način zapisovanja se upošteva tudi pri uporabi pridevnika, npr. „eurski račun“. Poleg tega se v pravnih besedilih uporabljajo zloženke: „euroobmočje“, „Eurosistem“, „Euroskupina“ itd.«⁵ Oblika *evro* se lahko uporablja le v nepravniških besedilih.

Splošne publikacije

Edino načelo, ki ga navajam iz tega dela priročnika, sicer ne pomeni odklona od standarda v strogem smislu, je pa po svoji naravi omejevalno. Pri »navajanju več uredb, členov itd. za rabo „in“, „ter“ ali „do“« namreč dopušča le rabo obeh veznikov in predloga, ne pa tudi stičnega (predložnega)

⁴ Gl. tudi prispevek Boštjana Udoviča v tej številki revije, kjer avtor opozarja na razliko pri zapisu členov v nacionalni zakonodaji, ki sledi francoski in avstro-ogrski šoli (npr. 1. člen), in v evropski zakonodaji, kjer se tudi v slovenskih prevodih uporablja anglosaksonski način zapisovanja (npr. člen 1).

⁵ Gl. Erbič in Jakša v tej številki revije, kjer je navedeno, da je šlo pri tem za odločitev, ki ni bila v rokah prevajalskih služb; avtorja navajata tudi nasprotno zglede, kjer je prišlo do zbliževanja razlik med jezikom nacionalnih in evropskih predpisov.

pomišljaja. Torej le *členi 2 do 8* in ne (variantno) tudi *členi 2–8* (takšno vlogo stičnemu pomišljaju pripisuje aktualni slovenski pravopis v čl. 394). Poleg tega se pri navajanju do treh enot po priročniku nujno navajajo vse tri: »/Č/leni 2, 3 in 4 (*in ne* „členi 2 do 4“).«

Posebna pravila, skupna vsem jezikom

Aktualna pravopisna pravila določajo, da med deli števil, ki ločijo enote različnih stopenj (denimo tisočice od nižjih enot), zapisujemo stično piko (v čl. 255 je kot primer navedeno 132.457). *Medinstitucionalni slogovni priročnik* v tretjem delu kot skupno pravilo, ki od tega jezikovnega standarda odstopa, navaja: »Pri številih nad tisoč pišemo skupaj po tri števke, te sklope pa ločujemo s presledkom (*in ne s piko*). Decimalk ne ločujemo s presledki.« Kot primer je navedeno 152 231,324567 (dodan je še daljši decimalni del, ki ponazarja rabo in stičnost decimalne vejice, kar je v skladu tudi s slovensko pravopisno normo).

Dogovori za objave v slovenščini

574

Pri kraticah, ki v aktualnem pravopisu glede na funkcionalno normo, kot se uveljavlja v besedilih, niso (več) v celoti ustrezno obravnavane, priročnik uveljavlja nekatere poenotene prakse, npr.: »*Kratice*, ki so v enaki obliki sprejete v vseh jezikih, npr. za urade in agencije Evropske unije, naj se kot take uporabljajo tudi v slovenskem jeziku (npr. EMA ne prevajamo niti ne pišemo Ema, kot bi sicer predlagal SP; *prav tako te kratice ni treba sklanjati*).« Pravilo se deloma sklada s sodobnim posploševanjem ničtega sklanjatvenega vzorca na vse črkovalne kratice, zlasti kadar informacije o zvezi, iz katere je kratica nastala, nimamo (po aktualnem pravopisu je sicer takšno sklanjanje predvideno le pri kraticah z ženskim jedrnim podstavnim samostalnikom, čeprav tudi SP 2001 v slovarskem delu že navaja npr. dvojnično sklanjanje *BTC – BTC-ja tudi BTC*). Nenavadno pa je, da se to posploševanje v priročniku prenaša tudi na kratice, ki jih (lahko) beremo nečrkovalno (EMA).

V zgornjem navedku priročnik – kot sam navaja – tudi zavestno krši uveljavljeno pravopisno načelo, da nečrkovalne kratice lahko zapisujemo kot navadne besede. Možnosti takšnega zapisa ne veže na kriterij izgovorljivosti, temveč uporabi povsem formalen kriterij (dolžino kratice): »Po dogovoru se v publikacijah Urada za publikacije kratice, ki imajo 6 črk ali več in so izgovorljive, pišejo z malimi črkami; kratice z manj črkami se pišejo z velikimi črkami (z nekaj izjemami, npr. CORDIS, Phare, Tacis).«

Aktualni slovenski pravopis poševnico določa kot »načeloma stično ločilo« (čl. 451), vendar ji nestično vlogo kasneje določa le pri označevanju meje med verzi, kadar jih ne pišemo vsakega v svoji vrstici (čl. 456). Sodobna

pisna praksa kaže, da bi bilo treba to možnost dopustiti tudi pri rabah, ko poševnica zamenjuje predloga ali in oziroma med daljšimi besednimi zvezami. *Medinstitucionalni slogovni priročnik* to načelo v četrtem delu že smiselno vključuje: »Čeprav je poševnica načeloma *stično* ločilo, se lahko v primerih, ko ločuje daljše enote, zapiše *nestično*, da je besedilo preglednejše.«

Zaradi čim večjega poenotenja pa v tem delu priročnik navaja omejitve, ki ukinja dopustno in v gradivu izpričano dvojničnost: »/P/o dogovoru se v publikacijah Urada za publikacije zveza „kadar/kdor/kjer ... koli“ piše narazen (čeprav je pravilno tudi skupaj): kadar koli, kdor koli, kjer koli itd.; enako velja za zapisovanje zveze „čim ...“: čim prej, čim bolj, čim manj, čim več itd. (vendar: čimprejšnji)«. Ni povsem jasno, ali avtorji priročnika tudi zvezam s »čim« pripisujejo dvojničnost zapisa – po veljavnih pravopisnih pravilih namreč ni predvidena; vse zveze se pišejo s presledkom, tvorjenka *čimprejšnji* pa razumljivo skupaj. Da je odločitev za pisanje zvez/sklopov s *koli* narazen povsem arbitrarna, pa kaže pregled gradiva v korpusu Giga-fida, kjer je pisanje skupaj veliko pogostejše.

Korpusno gradivo kaže tudi opuščanje pisanja (in celo izgovora) obrazila -vec namesto -lec v izglagolskih tvorjenkah, ki črko l vsebujejo že v besedotvorni podstavi. Priročnik se odloča za poenotenje v skladu s slovarskimi zapisi: »Kadar je pred glagolsko pripono -l- ali -lj-, pišemo -vec: volivec, razstavljaivec, pripravljavec, upravljavec (tako imenovano pravilo „v – l – v“) (glej SSKJ in SP).« Vprašljiva je tudi šablonskost pri usmerjanju v rabo edninske oblike pri pojmovnih, snovnih in skupnih imenih: »vključno s tolmačenji v vseh jezikih > s tolmačenjem; v PPP so predlagana znatna povišanja, namenjena agencijam > znatno povišanje; [...] ker se Ruanda pripravlja na sojenja več sto tisoč osebam, obtoženim genocida > sojenje«. Priročnik navaja naslednjo utemeljitev: »Pri prevajanju je treba biti pozoren na to, da so izrazi, ki so v angleščini pogosto v množini, v slovenščini *lahko* v ednini« (poud. avt.). Ednina je v navedenih zgledih glede na množino v slovenščini resda nezaznamovana, vendar ima vsaj zadnji navedeni primer ob rabi edninske/množinske oblike nekoliko spremenjen pomen: *sojenje več sto tisoč osebam* (na skupnem procesu) : (ločena) *sojenja več sto tisoč osebam*. Tudi po slovenski slovnici lahko do prehoda med števne samostalnike pride povsem regularno, kadar se pojavi tovrstna poimenovalna potreba (gl. npr. Lengar Verovnik, 2012: 108 za primer *javnost – javnosti*).

Vpliv izvirnika na prevode pri Evropski komisiji

Po pregledu 19 slovenskih prevodov in vzporednih besedil v angleščini ter ob upoštevanju vprašanj prevajalcev je bilo mogoče zbrane primere na podlagi skupnih značilnosti razporediti v štiri skupine, ki so ob zgledih predstavljene v nadaljevanju.

Besedni red

Za razliko od avtorskih besedil, kjer je zlasti od tvorca odvisno, »katero informacijo bo videl kot pomembnejšo in jo bo zato postavil na konec oz. v remo in katera bo z njegovega stališča manj pomembna in ji bo zato namenjeno mesto v temi, to je na začetku« (Kranjc, 2004: 150), pri prevodnih besedilih prevajalca pri besednem redu vodi izhodiščno besedilo oziroma njegov smisel. Pri tem pa mora upoštevati v navedku omenjeno temeljno načelo, ki v slovenščini ureja sicer relativno prosto stavo besed, to je členitev po aktualnosti. V pregledanem gradivu je bilo precej primerov, kjer prevajalec zaradi doslednega strukturnega sledenja izvorniku ni dosegel tudi pomenske skladnosti, npr.:

- Ukrepi promocije zunaj EU so trenutno omejeni (več kot polovico manj kot na notranjem trgu). Pomembno bi bilo določiti, ali naj EU *okrepi ukrepe na tej ravni*. → *ukrepi na tej ravni okrepi*
- Trenutno programe delno financira EU (največ 50%), ostanek pa krijejo strokovnjaki ali organizacije, ki vložijo predlog (najmanj 20%), in zadevne države članice. Načelo sofinanciranja *se zdi najprimernejše za to, da različni akterji prevzamejo odgovornost*. → *se zdi za to, da različni akterji prevzamejo odgovornost, najprimernejše*

576

Lažni prijatelji

Eden od medjezikovnih leksikalnih problemov in s tem vir različnih težav že pri učenju in poučevanju tujega jezika so lažni prijatelji (angl. *false friends*). Čeprav se njihovo proučevanje omejuje zlasti na leksikalno-pomensko raven, pa Gabrovšek (2004: 5) opozarja, da nekateri drugi avtorji obravnavajo ta problem kot precej bolj kompleksen, saj lahko po njihovem mnenju »lažnost najdemo tudi v pravopisu, besedni obliki, skladnji, frazeologiji, pragmatiki in celo na ravni izgovorjave ter v kulturi«. Soroden problem so tudi kolokacije, zveze dveh ali več besed, ki se pojavljajo v predvidenih slovničnih vzorcih, sopojavljanje v njih pa je pričakovano in ne naključno. Zanje Gabrovšek (1996: 49) ugotavlja, da so kot prevodne enote (in tudi pri uslovarjanju) problematične zato, ker so »elementi, ki tvorijo tako besedno zvezo, med seboj povezani na različne načine«, mnogo je tudi mejnih primerov. Tudi zanje pa ugotavlja pogosto »lažnost«, npr. *nujen primer* → **urgent case* → *emergency case*.

V nadaljevanju so v nekaj primerih navedeni primeri lažnih prijateljev na različnih ravneh (največ jih je bilo pričakovano na ravni leksike in kolokacij):

- OLAF bo proučil, kako *nadalje* izboljšati letno poročilo o delovanju → *še* (v angl. besedilu je bilo »further«)
- Skupna fiskalna prilagoditev, ki je potrebna, da bi se nominalni

- primanjkljaj v letih 2009–2010 znižal *jasno* pod referenčno vrednost iz Pogodbe → *občutno/znatno* (v angl. besedilu je bilo »clearly«)
- Francoski organi so z dopisom z dne 20. junija 2011 zaprosili za podaljšanje roka za odgovor do 26. julija 2011. Komisija je z dopisom z dne 21. junija 2011 ugodila njihovi prošnji. Francoski organi so zaprosili za novo podaljšanje roka do 26. avgusta 2011. Komisija je prošnji znova ugodila z dopisom z dne 28. julija 2011. Francoski organi so končno predložili odgovor z dopisom z dne 30. avgusta 2011. → *nazadnje* (v angl. besedilu je bilo »finally«)
 - Različna poročila, ki jih izdaja OLAF, so namenjena *različni publiki*. → *različnim javnostim*
 - Pogosto izrazito *poslabšanje primanjkljaja /.../* → *povečanje primanjkljaja*
 - Ob upoštevanju teh *faktorjev* in ker *vse ne odgovarja vsem*, OLAF *ocenjuje* možnost jasnega razločevanja /.../ → *dejavnikov*; *ker je vsem težko ustreči/zadostiti* (v angl. besedilu je bilo »one size does not fit all«), *preverja* (v angl. besedilu je bilo »is assessing«)
 - Pobude, *znane pod imenom* »za več držav« ali »za več proizvodov« → *znane kot*
 - Poleg tega se bo uvedel neodvisen *mehanizem/postopek pregledovanja, ki bo obravnaval pritožbe oseb*, na katere se nanašajo *preiskave, ki menijo*, da OLAF ni spoštoval njihovih procesnih pravic. → *s katerim/v katerem se bo obravnavalo pritožbe oseb; preiskave, v katerih je navedeno/se navaja*

Izbira kontekstualno neustrezne rešitve

Sorodna problematiki lažnih prijateljev je izbira besede ali besedne zveze, ki v slovenščini sicer ima podoben ali enak pomen kot ustreznejša zveza/beseda, a kontekstualno ni najprimernejša:

- V poročilu za leto 2009 Komisija vsem državam članicam *toplo priporoča*, da vzpostavijo nacionalne sodne organe, ki bodo pristojni za področje neposrednih odhodkov. → *močno/zelo priporoča*; za angl. »strongly recommends« je prevajalec uporabil zvezo, ki se v slovenskih formalnih besedilih ne pojavlja
- Politika se je izkazala *z oblikovanjem okolja*, ki je spodbujalo odprtje novih trgov /.../ → *z vzpostavitvijo okolja*; *Politika je ustvarila okolje/okoliščine*
- Kakršen koli postopek posredovanja nadzornega odbora pri primerih v obravnavi bi lahko bil *sprejet kot ovira za preiskovalno neodvisnost direktorja OLAF-a*. → *razumljen kot vmešavanje v*

Kot poseben problem so prevajalci sami izpostavili prevajanje zvez z angl. »should«, kjer se je pokazalo, da ni enovite formule, temveč (možni) slovenski prevod določa zlasti kontekst. Kadar gre (1) za izražanje dejstev, zavezujočih stališč ipd., ga je ustrezno prevajati z »je/ni treba«, »se (ne) sme«; (2) za izražanje mnenj, pogledov uporabljamo pogojno obliko (»bi moral«, »bi bilo treba«, »ne bi smel«); (3) pogojna oblika se uporabi tudi pri opozarjanju na razliko med zaželenim in dejanskim stanjem. Trije zgledi, ki sledijo, so torej v angleškem besedilu vsi imeli »should (not)« + glagol:

- (1) Avstrijska delegacija je podprla delo sekretariata in poudarila, da *morajo* informacije o smrti *krožiti* hitro.
- (2) Belgijska delegacija je izjavila, da *bi moral biti* namen razprave sprejetje učinkovitih sklepov.
- (3) Ciperska delegacija ni mogla podpreti prvega dela osnutka Sklepa. Menila je, da *bi morala obstajati* povezava med upravičenostjo do dajatev za brezposelnost v zadnji državi zaposlitve in povračilom.

Od zgornjih primerov je treba ločiti še zveze s »should«, ki se v slovenščino prevajajo s trpnimi zgradbami; pomensko gre za predloge ukrepov:

Predsednik je zaprosil, da *se* razprava *premakne* na obravnavo praktičnih težav.

Skladenjski prenosi

Agnes Pisanski Peterlin (2009) v primerjavi treh korpusov besedil (angleških izvirnih, slovenskih izvirnih in slovenskih prevodnih strokovnih član- kov) ugotavlja, da je v prevodih iz angleščine mnogo več svojilnih pridev- nikov kot v primerljivih slovenskih besedilih (in tudi da je raba svojilnih zaimkov v angleških izvirnikih neprimerno pogostejša kot v slovenskih izvirnikih). Tovrstni skladenjski transfer je bilo mogoče opaziti tudi v tukaj zajetem gradivu. V naslednjem zgledu bi bilo npr. mogoče drugi zaimek nadomestiti z »lastnim«, tretjega pa bi bilo primerneje opustiti:

- Komisija bi morala spodbujati ukrepe podpore za pomoč evropskim akterjem iz kmetijskega sektorja pri razvoju *njihove* strategije trženja v skladu z *njihovim* proizvodom, *njihovim* ciljnim trgom /.../

Medinstitucionalni slogovni priročnik v Uvodu navaja, da se v slovenščini »naravno izražamo z glagoli in rabo odvisnikov, zato je treba biti pri prevajanju iz jezikov, v katerih prevladuje samostalniško izražanje (npr. angleščina in francoščina), še posebej pazljiv«. ⁶ Klinar (1996: 149) samostal-

⁶ Gre za precejšnje posploševanje, saj stopnjo »samostalniškosti« izražanja v slovenščini določajo tudi značilnosti posamezne zvrsti ali žanra in torej ni enovita. Na to kaže tudi zadnji v tem poglavju navedeni primer, kjer je preveč dosledno upoštevanje napotka privedlo do neustrezne prevodne rešitve.

niškost opredeljuje kot »težnjo angleščine, da izrazi s samostalnikom tisto, kar izrazi slovenščina s pridevnikom, glagolom, prislovom ali celo odvisnim stavkom. Z angleško-slovenskega protistavnega vidika gre torej za obliko transpozicije (v našem primeru za premik zadevnega vokabularja iz slovnice kategorije samostalnikov v neko drugo kategorijo, ko se sporočilo prenese iz angleščine v slovenščino«. Naslednji primer je zgled neizvedbe tovrstne transpozicije, ki pa je lahko tudi posledica nekega drugega, večkrat ponovljenega opozorila v zvezi s prevajanjem besedil EU, da je treba pri prevajanju besedil EU paziti tudi na formalno skladnost (število strani, odstavkov, stavkov).

- V okviru jasno določenega strateškega pristopa bi se za odprtje trgov moralo biti mogoče bolj opreti na zmožnost nekaterih cenjenih blagovnih znamk ali navedb porekla /.../

(Angleško besedilo: »Within the framework of a clearly defined strategic approach, it should be possible to rely more on the ability of certain well-known brands or indications of origin to open up markets /.../«)

Tudi v naslednjem primeru bi bilo treba vsaj v delu povedi izvesti ustrezno transpozicijo:

- Postopek izbire poteka v dveh fazah in je dolgotrajen (7 mesecev od roka za predložitev državi članici do odločitve Komisije), *kar omejuje zmogljivosti za razvoj kampanj na odziven in pragmatičen način glede na potrebe /.../ → kar omejuje razvoj odzivnih in pragmatičnih kampanj, skladnih s potrebami*

Zavedanje skladijskih razlik med jezikoma lahko vodi tudi v hiperkorrigiranje oziroma pretirano izogibanje strukturni podobnosti, ki v nekaterih primerih seveda obstaja. Primer takšnega odmika od skladnje (in tudi leksike) angleškega besedila za vsako ceno je v naslednjem besedilu:

- Sčasoma so bili poleg ukrepov v okviru Uredbe (ES) št. 3/2008 oblikovani posebni instrumenti za promocijo nekaterih proizvodov in informiranje o njih. *Ti instrumenti izražajo primernost in pomembnost, da se za zadevne sektorje ohranijo ambiciozni ukrepi. → Ti instrumenti odražajo relevantnost in pomembnost ohranjanja ambicioznih ukrepov za zadevne sektorje.*

(Angleško besedilo: »These tools reflect the relevance and importance of maintaining ambitious measures for the businesses concerned.«)

Sklep

Po pregledu prispevkov, ki so v preteklem desetletju in pol obravnavali prevodna besedila, ki nastajajo v okviru EU, z različnih (socio)lingvističnih

vidikov, ugotavljam, da se kot poglavitna tema v njih pojavlja terminologija. Glede na središčnost slovenskega jezika pri oblikovanju in ohranjanju slovenske nacionalne identitete, glede na izpostavljenost leksikalne ravni pri vsakršnih jezikovnokulturnih presojanjih jezikovne rabe (zmerno in skrajno (ne)purističnih) ter glede na izjemno pomembnost izrazijske izdelanosti jezika za njegovo polnofunkcionalnost je takšna središčna vloga seveda razumljiva. Dejstvo je tudi, da »se terminologija je in se še bo spreminjala, izboljševala in dopolnjevala« (Krstič Sedej, 2003: 341). Vendar pa bi bilo treba ob tem pozornost še bolj usmeriti tudi na druge ravni, na katere so obrobno opozarjali že nekateri v tem prispevku navedeni avtorji. Da se tudi drugod pojavljajo ponavljajoči se problemi, opozarjajo sami prevajalci, pregled (sicer omejenega nabora) gradiva pa je pokazal, katere so najpogostejše težave, ki lahko pomembno vplivajo na končno podobo prevoda. Kot ključno, čeprav ne edino, pa se je pri mnogih odklonih od jezikovnega standarda pokazalo načelo skladnosti izvornika in prevoda, ki je privedlo do nekaterih kompromisnih (nad)jezikovnih rešitev, ki se prek *Medinstitucionalnega slogovnega priročnika* in prevodnih besedil EU uveljavljajo tudi v slovenščini.

LITERATURA

- Erbič, Darja in Peter Jakša (2014): Pozicioniranje slovenskega jezika kot uradnega jezika evropske unije: od preteklih dejanj k prihodnjim izzivom. *Teorija in praksa* 51 (4): 600–619.
- Gabrovšek, Dušan (1996): Leksikološki in leksikografski vidiki nekaterih besednih zvez: »dajanje predlogov« in sorodne zadeve v slovenščini in angleščini. V Stanko Klinar (ur.), *Prispevki k tehniki prevajanja iz slovenščine v angleščino: teorija in praksa slovensko-angleške kontrastivne analize*, 39–60. Radovljica: Didakta.
- Gabrovšek, Dušan (2004): Uvod: Zakaj slovar lažnih prijateljev. V Alenka Benedik in dr., *Falsefriends: slovensko-angleški slovar lažnih prijateljev*, 5–7. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Grosman, Meta (2003): Medkulturna zavest proti hibridizaciji (slovenskega) jezika. V Ada Vidovič Muha (ur.), *Slovenski knjižni jezik – aktualna vprašanja in zgodovinske izkušnje*, 325–342. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete.
- Jemec, Mateja (2005): Koliko večkulturnosti prenesejo slovenska pravna besedila? V Marko Stabej (ur.), *Večkulturnost v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*, 198–201. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete.
- Kalin Golob, Monika (1994): Sodobni pogledi na ogroženost slovenščine. *Javnost* 1 (3): 23–36.
- Kalin Golob, Monika (2001): Jezikovnokulturni vidiki vključevanja Slovenije v Evropsko unijo. *Teorija in praksa* 38 (2): 213–230.

- Kalin Golob, Monika (2003): Jezikovna kultura, jezikovno načrtovanje in evropsko združevanje. V Ada Vidovič Muha (ur.), Slovenski knjižni jezik – aktualna vprašanja in zgodovinske izkušnje, 255–270. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete.
- Kalin Golob, Monika (2008): Jezikovnokulturni pristop h knjižni slovenščini. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Klinar, Stanko (1996): Samostalništvo angleščine v primeri s slovenščino. V Stanko Klinar (ur.), Prispevki k tehniki prevajanja iz slovenščine v angleščino: teorija in praksa slovensko-angleške kontrastivne analize, 149–193. Radovljica: Didakta.
- Kranjc, Simona (2004): Besedni red, usvajanje prvega in učenje drugega/tujega jezika. Jezik in slovstvo 49 (3/4): 145–157.
- Krstič Sedej, Adriana (2003): Slovenska terminologija prevodov pravnih aktov Evropskih skupnosti. V Stanisław Gajda in Ada Vidovič Muha (ur.), Współczesna polska i słoweńska sytuacja językowa/Sodobni jezikovni položaj na Poljskem in v Sloveniji, 439–351. Opole: Uniwersytet Opolski, Instytut Filologii Polskiej; Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
- Lengar Verovnik, Tina (2012): Jezikovne trajnice. Ljubljana: GV Založba.
- Logar, Nataša (2005): Norma v slovarju sodobne slovenščine: zloženke in kratice. Družboslovne razprave 21 (48): 211–225.
- Pisanski Peterlin, Agnes (2009): Izražanje svojilnosti v prevedeni slovenščini: korpusna analiza. V Vesna Mikolič (ur.), Jezikovni korpusi v medkulturni komunikaciji, 105–116. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Založba Annales: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko.
- Prunč, Erich (2009a): Prevajanje in tolmačenje v Evropski uniji. V Marko Stabej (ur.), Infrastruktura slovenščine in slovenistike, 323–334. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Prunč, Erich (2009b): Veliki čudež malega jezika. Jezik in slovstvo 54 (1): 5–12.
- Slovenski pravopis* (2001): Dostopno preko <http://bos.zrc-sazu.si/sp2001.html>, 28. 3. 2014.
- Stabej, Marko (2010): V družbi z jezikom. Ljubljana: Trojina, zavod za uporabno slovenistiko.
- Stritar, Mojca in Marko Stabej (2009): Večjezičnost v institucijah Evropske unije – ali res deluje? Jezik in slovstvo 54 (5): 57–72.
- Udovič, Boštjan, Tanja Žigon in Marija Zlatnar Moe (2011): Posebnosti prevajanja strokovnega jezika diplomacije: primer Dunajske konvencije o diplomatskih odnosih. Slavistična revija 59 (3): 269–291.
- Udovič, Boštjan (2014): Diplomacija v jeziku in jezik v diplomaciji: Evropska unija deset let po veliki širitvi. Teorija in praksa 51 (4): 535–554.

VIRI

- Korpus slovenskega jezika Gigafida. Dostopno preko <http://www.gigafida.net/>, 28. 3. 2014.
- Medinstitucionalni slogovni priročnik (2011): Dostopno preko <http://publications.europa.eu/code/sl/sl-000500.htm>, 28. 3. 2014.

Priročnik za sodelovanje slovenskih vladnih predstavnikov v postopkih odločanja v EU (2005): Dostopno preko <http://www.mzz.gov.si/fileadmin/pageuploads/svez.gov.si/pageuploads/docs/publikacije/Prirocnik.pdf>, 28. 3. 2014.

Slovenščina v institucijah EU (2013): Dostopno preko http://www.mzz.gov.si/fileadmin/pageuploads/Dokumenti_SVREZ/jezikovna_vprasanja/Slovenscina_v_institucijah_EU_posodobljeno_2013.pdf, 28. 3. 2014.